

ПРАВО УКУК LAW

УДК:392.544.2(575.2)(04)

Уланбек кызы Карлыгач

аспирант

*Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясы,
Мамлекет жана укук институту***Уланбек кызы Карлыгач**

аспирант

*Национальная академия наук КР,
Институт государства и права***Ulanbek kyzy Karlygach**

Graduate student

*National Academy of Sciences of the Kyrgyz Republic,
Institute of State and Law***КӨП АЯЛДУУЛУК ЖАНА ЖАРАНДЫК НИКЕ. ҮЙ-БҮЛӨ КОДЕКСИНДЕГИ ЧЕНЕМДЕР
ЖАНА ЧЫНЫГЫ ЖАШООДОГУ АБАЛ****МНОГОЖЁНСТВО И ГРАЖДАНСКИЙ БРАК. НОРМЫ СЕМЕЙНОГО КОДЕКСА
И РЕАЛЬНОЕ ПОЛОЖЕНИЕ ДЕЛ****POLYGAMY AND CIVIL MARRIAGE. NORMS OF THE FAMILY CODE
AND THE REAL SITUATION**

Аннотация. Көп аялдуулук жана жарандык нике — коомдо жашап келе жаткан реалдуу көрүнүштөр. Бирок мыйзам менен коомдун ортосунда чоң ажырым бар. Мыйзамды өзгөртүү керекпи, же түшүндүрүү иштерин күчөтүү керекпи? Бул маселени коомдук талкууга чыгаруу зарыл. Кыргыз коомунда үй-бүлөлүк баалуулуктар ар дайым өзгөчө орунду ээлеп келген. Бирок акыркы жылдары үй-бүлө мамилелеринде бир катар социалдык жана укуктук көйгөйлөр пайда болду. Алардын ичинен эң талаш-тартыштуу маселелердин бири — **көп аялдуулук**. Макалада көп аялдуулуктун терс жактары кандай жана эмне маселелерди жарата тургандыгы тууралуу айтылат.

Негизги сөздөр: жарандык нике, расмий нике, ажырым, социалдык жана укуктук көйгөйлөр, үй-бүлөлүк зомбулук, укуктук жактан алсыз, мыйзамдуу ата.

Аннотация. Многожёнство и гражданский брак — это реальные явления, существующие в обществе. Однако между законом и общественной практикой существует большой разрыв. Следует ли изменить законодательство или усилить разъяснительную работу? Этот вопрос необходимо вынести на общественное обсуждение. В кыргызском обществе семейные ценности всегда занимали особое место. Однако в последние годы в семейных отношениях возник ряд социальных и правовых проблем. Одной из самых спорных тем является многожёнство. В статье рассказывается о негативных аспектах многоженства и о том, что может вызвать проблемы.

Ключевые слова: гражданский брак, официальный брак, разрыв, социальные и правовые проблемы, домашнее насилие, юридически уязвимый, законный отец.

Abstract. Polygamy and civil marriage are real phenomena existing in society. However, there is a significant gap between the law and social practice. Should the legislation be changed or should awareness-raising efforts be strengthened? This issue needs to be brought up for public discussion. In Kyrgyz society, family values have always held a special place. However, in recent years, a number of social and legal problems have arisen in family relationships. One of the most controversial issues is polygamy. What are the negative aspects of polygamy and what problems does it cause?

Keywords: civil marriage, official marriage, gap, social and legal problems, domestic violence, legally vulnerable, legal father.

Киришүү

Теманын актуалдуулугун көрсөткөн бүгүнкү күндө коомдо эмне себептен бул маселе маанилүү. Мисалы, Кыргызстанда көп аялдуулук мыйзамда тыюу салынган. Бирок айрым жерлерде адатта диний себептерден улам практикада көп эле кездешет. Жарандык нике да кеңири жайылтылып, бирок мыйзам менен жөнгө салынбай келет. Көп аялдуулук боюнча Үй-бүлө кодексинде бир убакта бир гана никеге уруксат берилет. Экинчи аял алуу — мыйзам боюнча расмий нике катары таанылбайт. Жарандык нике мыйзамда так аныкталган эмес. Демек, жубайлардын укуктук коргоосу аз. Элибизде көпчүлүк учурда мүлк бөлүштүрүүдө же балдарды багууда көйгөйлөр жаралган учурлар көп. Жарандык никенин себептери, жаштардын салттуу никеден баш тартуусу, экономикалык шарттар жана башка маселелер болушу мүмкүн. Никеден расмий эмес тактап айтканда экинчи аялдардын укугу жок, балдары мыйзамсыз төрөлдү деп эсептелиниши мүмкүн.

Жарандык никедеги аялдар мыйзам тарабынан корголбойт. Мисалы, үй-бүлөлүк зомбулукта. Эгерде жубайлар расмий никеге турбастан, жарандык никеден жашап жатышса, анда алардын ортосундагы мамиле мыйзам алдында расмий үй-бүлө катары таанылбайт. Мунун кесепетинен аял киши — өзгөчө зомбулук болгон учурда — укуктук жактан алсыз абалда калышы мүмкүн. Мисалы, «Үй-бүлөдөгү зомбулуктан коргоо жөнүндө» Кыргыз Республикасынын Мыйзамына ылайык, коргоо чаралары, юридикалык жардам, жана башка мамлекеттик колдоолор негизинен расмий никедеги жубайларга карата колдонулат. Жарандык никедеги аял зомбулукка кабылса, ал «үй-бүлө мүчөсү» катары таанылбай калышы мүмкүн жана милиция же башка укук коргоо орган-

дары анын арызын жеткиликтүү деңгээлде карабай коюшу ыктымал. Бул маселе өзгөчө айыл жерлеринде же экономикалык жактан көз каранды аялдар үчүн өтө оор кесепеттерге алып келет. Алар көбүнчө кайда барарын, кимге кайрыларын билбей, ошол эле зомбулук көрсөтүп жаткан адам менен жашоого мажбур болушат.

Ошондой эле жарандык никеден жашап жаткан аялдардын көпчүлүгүнүн мүлктүк укуктары да жокко эсе. Мисалы, алар үй-бүлөдө бирге жашап, чогуу мүлк топтогону менен, мыйзам алдында бул мүлк мыйзамдуу никеден турган тараптын атына катталган болсо, жарандык никедеги аял ал мүлктө укук талап кыла албайт.

Жарандык нике, расмий түрдө жөнгө салынбаган мамиле болгондуктан, аялдардын укуктары дээрлик корголбойт. Бул өзгөчө зомбулук учурларында чоң көйгөйлөрдү жаратат. Мындай жагдайда мамлекеттин ролу, жарандык никедеги аялдардын да коопсуздугун камсыздоочу укуктук механизмдерди карап чыгуу жана аларга мыйзамдык коргоо берүүнүн жолдорун иштеп чыгуу болушу керек.

Кыргыз элинин дүйнө таанымы, адамдык сапаттарды баалоого жана руханий байлыктарыбызды барктоого ошондой эле жаратылыш менен гармонияда жашоо үй-бүлөнүн тынчтыгында. Учурда өлкөбүздө үй-бүлө темасында көп аялдуулук жана жарандык нике, коомдо жашап келе жаткан реалдуу көрүнүштөр көп. Мыйзам менен коомдун ортосунда чоң ажырым бар. Мыйзамды өзгөртүү керекпи, же түшүндүрүү иштерин күчөтүү керекпи? Бул маселени коомдук талкууга чыгаруу зарыл. Кыргыз коомунда үй-бүлөлүк баалуулуктар ар дайым өзгөчө орунду ээлеп келген. Бирок акыркы жылдары үй-бүлө мамилелеринде бир катар социалдык жана укуктук көйгөйлөр пайда бол-

ду. Алардын ичинен эң талаш-тартыштуу маселелердин бири - **көп аялдуулук**. Буга негизги себептердин бири **жарандык нике** көрүнүштөрү болуп саналат. Бул көрүнүштөр ар кандай себептерден улам өлкөнүн айрым аймактарында практикада кездешип келгенине карабай, учурдагы **Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодексинде мыйзамсыз** деп табылат.

Бул макалада аталган эки көрүнүштүн мыйзамдык негиздери жана коомдогу чыныгы абалы талдоого алынат.

Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодекси 2003-жылы кабыл алынып, үй-бүлөлүк мамилелерди мыйзамдык негизде жөнгө салуу максатын көздөйт. Кодекске ылайык, **мамлекет бир гана аял жана бир гана эркек ортосундагы расмий никени тааныйт. Көп аялдуулук боюнча Үй-бүлө кодексинин 14-беренесинде бир убакта бир нече никеге турууга тыюу салынган. Мыйзам боюнча экинчи аял алуу же башка аял менен бирге жашоо расмий нике катары таанылбайт жана юридикалык күчкө ээ эмес. Экинчи же үчүнчү аялдан төрөлгөн балдардын укуктук абалы да белгисиз болуп калат. Жарандык нике боюнча, «Жарандык нике» түшүнүгү кодекске так аныкталган эмес. Бул расмий түрдө катталбаган, бирок бирге жашап, үй-бүлө түзгөн жубайлардын жашоо образы. Жарандык никеде жашаган аял жана эркек ортосундагы укуктук мамилелер жокко эсе болгондуктан, айрыкча аял кишинин жана балдардын укуктары коргоосуз калган учурлар көп.**

Жогоруда айтылгандай көп аялдуулук мыйзамга каршы болгонуна карабастан айрым аймактарда, өзгөчө консервативдүү диний көз караш үстөмдүк кылган коомдордо, бул көрүнүш жашоодо көп кездешкен, өлкөбүздөгү орчундуу мааселелердин бири катары таанылат. **Көп аялдуулуктун себептери, диний түшүнүктөр айрымдар Ислам динин негиз кылып алышат. Социалдык-экономикалык себептер. Жокчулук же социалдык коргоонун жоктугу. Аялдар арасында “жарым-жартылай” коргоого жетүү максаты биринчи никеге тура албаса, экинчи жубай катары макул болуу. Жарандык никенин**

себептери жаштар арасында расмий нике каттоону каалабоо. Материалдык шарттардын жоктугу нике каттатуу чыгымдары. «Азырынча сынап көрөлү» деген психологиялык мамиле. Укуктук жана социалдык көйгөйлөр. Бул көрүнүштөр реалдуу турмушта көптөгөн укуктук жана социалдык маселелерди жаратууда. **Экинчи аялдар расмий никеде болбогондуктан, алардын укуктары корголбойт.** Жубайлардын бири каза болгон учурда мураска ээ боло алышпайт. Ажырашууда мүлк бөлүштүрүүгө укугу жок деп таанылат. Эгерде атасы тааныбаса, балдарынын атадан мыйзамдуу туулган деген макамы жок болушу мүмкүн.

Жарандык никедеги аялдар үй-бүлөлүк зомбулуктан жабыр тарткан учурда юридикалык жактан корголбойт. Коомдук турмушта моралдык-этикалык карама-каршылыктарды жаратат.

Айрыкча аялдардын укугу, гендердик теңчилик маселелери боюнча сындар күчөп баратат. Көп аялдуулук жана жарандык нике — бул Кыргызстандын укуктук чөйрөсүндө **мыйзамсыз**, бирок практикада көп эле кездешкен көрүнүштөр. Бул көрүнүштөр коомдо кызуу талкууга алынып жатканы менен, реалдуу чаралар жетишсиз. Көп аялдуулукту колдогондор аны салтка жана динге таянуу менен акташса, ага каршы чыккандар мыйзамдуулук жана аялдардын укугун коргоо жагын баса белгилешет. Жарандык никеде көп учурда аял кишинин укугун алсыз абалда калтырууда.

Сунуштар:

1. **Агартуу иш-чараларын** күчөтүү. Жаштарды жана ата-энелерди үй-бүлөлүк укуктар боюнча камсыз кылуу.
2. **Мыйзамды түшүндүрүү иштерин** жүргүзүү. Көп аялдуулук жана жарандык никенин укуктук кесепетине тийгизген терс таасирлерин жеткирүү.
3. **Жарандык никени укуктук талаага алып чыгуу** боюнча коомдук талкуу уюштуруу.
4. **Аялдардын укугун коргоо боюнча уюмдардын ишин күчөтүү.**

Колдонулган адабияттар:

1. **Кыргыз Республикасынын Үй-бүлө кодекси** — 2003-жылдын 18-апрелинде кабыл алынган №62 Кодекс азыркы учурдагы өзгөртүүлөр менен. *(Жалпы негизги укуктук база катары колдонулду)*
2. **Кыргыз Республикасынын Конституциясы 2021-жылкы редакция** — Айрыкча 16-берене: адамдын жана жарандын укуктарынын теңдиги боюнча. *(Жарандардын укуктук теңдиги жана гендердик аспект үчүн)*
3. Сартбаева, Г. К. (2019). *Үй-бүлө мамилелериндеги укуктук коллизиялар жана алардын чечүү жолдору*. — Бишкек: И.Арабаев атындагы КМУ басмасы. *(Илимий анализ жана сунуштар камтылган)*
4. Абдыкадырова, С.Ж. (2020). *Кыргызстанда көп аялдуулук: социалдык жана укуктук аспекттер*. — Журнал: «Социология жана укук», №3, 45–52-беттер. *(Көп аялдуулуктун практикадагы көрүнүштөрү боюнча изилдөө)*
5. UNICEF (2022). *Child marriage in Kyrgyzstan: Analysis and Recommendations*. *(Жашы жете электердин никеси, жарандык нике жана балдардын укугу боюнча маалыматтардан)* <https://www.unicef.org/kyrgyzstan>
6. Асанова, Ж. (2021). *Кыргыз коомунда жарандык нике жана анын укуктук көйгөйлөрү*. — «Заманбап укук» журналы, №2, 33–38-беттер. *(Жарандык никенин мыйзамдык негиздери жана анализинен алынды)*
7. Human Rights Watch (HRW). (2020). *“I Still Remember”: Abuse and Discrimination against Women in Kyrgyzstan*. *(Аялдардын укугу, зомбулук жана укуктук коргоо маселелери боюнча баяндамадан)* <https://www.hrw.org>